Каткова Антоніна Геннадіївна

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Правова держава має орієнтуватися на науково обґрунтовану теорію прав і свобод громадян, яка має базуватися на загальнолюдських цінностях і відображати оптимальний баланс між інтересами суспільства і держави та особистості. Ця теорія відображає не тільки основні положення, передбачені Всесвітньою декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, але і на підставі інших документів, які не мають офіційного статусу, але містять рекомендації, щодо тлумачення окремих положень щодо забезпечення прав людини.

В червні 2003 року був прийнятий Меморандум Ради Європи про судочинство в військових судах. За результатами обговорення, була проаналізована практика Європейського суду з прав людини та зроблено висновок про те, що наявність в державах військових судів само по собі не суперечить зобов'язанням цих держав. У тих випадках, коли судочинство в військових судах відповідає вимогам ст.ст. 5, 6 та 14 Європейської Конвенції з прав людини. Зокрема, було зазначено, що військовий суд, до складу якого входять військовослужбовці, також є «незалежним та неупередженим», якщо суддям, що беруть участь в розгляді справ забезпечені «спосіб призначення на посаду, строк перебування на посаді, наявність гарантій проти тиску на суд зовні, як і усім іншим суддям у відповідності із діючим законодавством, а судочинство здійснюється у загальному для всіх судів порядку».

На підставі Меморандуму Ради Європи про судочинство в військових судах (додаток до звіту 55-й зустрічі Керівного Комітету з прав людини Ради Європи) держави, у яких існують військові суди, поділяються на три групи.

До першої групи відносяться – держави де військові суди діють на постійній основі, тобто як у мирний, так в у військовий час, як на території країни, так і на військових базах за кордоном (наприклад, Великобританія, Іспанія, Швеція, Італія, Канада, Китай, США, країни Латинської Америки, деякі країни СНД, Ірландія, Туреччина, Словаччина та інші).

Характерною ознакою для цієї групи є те, що військові суди діють як самостійні судові органи влади в мирний і в військовий час та розглядають кримінальні, адміністративні, дисциплінарні справи військовослужбовців.

До другої групи відносяться держави з так званою «змішаною» юрисдикцією військових судів, які діють при судах загальної юрисдикції (наприклад, Франція, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Угорщина, Болгарія, Бельгія, Хорватія). При судах на постійно діючій основі функціонують спеціалізовані військові структури (палати, відділи, ради, офіси). Такі структури формуються із офіцерів – юристів або мають змішаний склад, тобто складаються із військових та цивільних суддів.

До третьої групи, відносяться держави, в яких військові кримінальні суди діють лише на території військових баз закордоном і в військовий час (в мирний час такі суди не діють, а кримінальні справи у відношенні військовослужбовців розглядають цивільні суди загальної юрисдикції). У країнах, таких як: Австрія, Німеччина, Португалія, Чехія, Данія, Грузія, де діяльність військових судів на їх території в мирний час призупинена, продовжує діяти відокремлено військово-кримінальне законодавство, в таких країнах функціонують військові дисциплінарні суди, а при розгляді кримінальних справ у відношенні військовослужбовців до складу суду можуть бути введені військові судді. Тому неможливо стверджувати, що правові системи цих країн повністю індиферентні до військового правосуддя.

До 14 вересня 2010 року Україна відносилась до першої групи. В Україні існували 15 військових судів; 2 апеляційних та 13 місцевих, але вони були ліквідовані Наказом Президента В. Януковича №900/2010 «Про ліквідацію військових апеляційних і військових місцевих судів» від 14.09.2010 року.

Сьогодні в Україні жваво обговорюється питання відновлення системи військових судів. Так, пріоритетним для обговорення серед юристів – практиків, науковців, громадськості став законопроект №2557 «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України (відносно створення військових судів та окремих організаційних питань)», який був зареєстрований народними депутатами І. Ю. Вінник та с. В. Пашинським.

На мою думку, при обговоренні законопроекту №2557 слід обов'язково звернути увагу на порівняльний аналіз організації військового правосуддя у різних країнах світу, що дозволить більш об'єктивно

оцінювати з точки зору забезпечення прав людини механізм реалізації адміністративної та кримінальної відповідальності військовослужбовців та військовозобов'язаних в Україні. Заслуговує уваги, досвід тих країн, де військові суди мають змішаний склад та ефективно забезпечують право на справедливий судовий розгляд та інші процесуальні гарантії. Наприклад, в результаті проведеної реформи у Нідерландах з 1 січня 1991 року [1] відправлення військово-кримінального правосуддя було передано в загально цивільні суди по кримінальних справах, але дуже цікавим способом: в складі загальних судів були сформульовані спеціальні судові палати по справах військовослужбовців, які по суті створили нову систему військових судів. До складу реформованих військових судів входять як військові, так і цивільні судді. У військово-судовий склад окружного суду входять голова суду, який є професійним суддею, та ще один суддя, обидва є цивільними (тобто не військовими) суддями, представниками судової гілки влади, що призначені Королівською владою. Третій член цього складу суду є військовий юрист у званні не нижче підполковника, який теж призначається Королівською владою на строк не менш чотирьох років. Цей військовий суддя знаходиться на військовій службі, і крім того є експертом у питаннях військової організації. У склад військової палати апеляційного суду входять два цивільних судді і військовий юрист в званні не нижче полковника.

Однією із особливостей кримінального процесу у Нідерландах є надання військовослужбовцю, який притягується до кримінальної відповідальності, можливості скористатись з метою захисту послугами не тільки адвоката, а і офіцера – представника збройних сил.

Слід відмітити, що в Нідерландах, як і у Франції, діючим є відокремлене законодавство про кримінальну відповідальність військовослужбовців, яке складається із Військово-кримінального кодексу (Wetboek Van Militair Strafrecht) та Закону про відправлення військово-кримінального правосуддя (Wet Militaire Strafrechtspraak).

Таким чином, у державах, де при загальних судах є військові структури, реалізована така модель правосуддя, при якій військові судові органи взагалі існують, але знаходяться під контролем загальних судів та входять в їх систему. Такі суди керуються у своїй діяльності Кримінальним кодексом, Кримінально-процесуальним кодексом та спеціальними джерелами військового кримінального права та процесу, що підкреслює їх специфіку.

Оскільки тема військового правосуддя є досить складною, а багато аспектів діяльності військових судів можуть бути підставою для стурбованості з приводу реалізації прав людини, то було б доцільно звернути увагу на доклад Верховного комісара ООН з прав людини, щодо обговорень, які відбулись в процесі консультацій експертів по питанням про відправлення правосуддя військовими трибуналами та ролі цілісної судової системи в боротьбі з порушенням прав людини 24 листопада 2014 року у Женеві.

Література:

1. Jan Van Den Elsen. Military criminal and disciplinary law in the Netherlands (http://www.giustiziamilitare.difesa.it/seminario/introdution.htm).

Каткова Тетяна Василівна

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТІЛ БІЙЦІВ, ЗАГИБЛИХ НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ АТО

Розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в зоні проведення антитерористичної операції, висвітлили низку проблем, однією з яких є ідентифікація тіл осіб, загиблих в бойових діях, та встановлення причин їх смерті.

Точну кількість загиблих та зниклих безвісти військових у зоні проведення АТО вирахувати дуже важко.

За даними порталу «Слово і Діло», який підрахував втрати на основі даних РНБО, Міністерства оборони України, СБУ, Державної прикордонної служби, прес-служб добровольчих батальйонів, Правого Сектора і відкритих джерел інформації за період проведення АТО в зоні бойових дій загиблими значаться 1422 українських військовослужбовця [1]. Ще близько 5 тисяч військових були поранені [2]. Голова центру сприяння звільнення полонених і заручників при СБУ Юрій Тандит висвітлює цифру у 1.5 тисячі [3]. Як повідомила радник президента Ольга Богомолець в зоні АТО знайдено 1400 невпізнаних тіл [4].

Для ідентифікації знайдених тіл загиблих бійців створені при Міністерстві внутрішніх справ лабораторії з проведення ДНК експертиз. Тільки завдяки експертизі ДНК, проведеної лише у Дніпропетровській області, були встановлені імена 235 загиблих [5].